

Op goed geluk!

Moderne levenskunst voor artsen

Het werk als medisch professional is vaak druk en hectisch. Om niet te verdrinken in de waan van alledag, moet je af en toe even afstand nemen. Deze cursus met filosoof Menno de Bree wil daarbij helpen. U krijgt geen kant en klare antwoorden voor problemen in uw werk of leven als arts. U ontdekt wel hoe filosofie u richting en handvatten kan geven in uw werk. U krijgt een overkoepelend kader aangereikt, om zowel de achtergronden als de ontstaansgeschiedenis van onze huidige werk- en leefcultuur beter te leren begrijpen. Deze cursus is een vervolg op Carpe Diem, maar kan apart gevolgd worden.

Het moderne gelukke leven

Waar Carpe Diem zich vooral richt op de klassieke filosofen, richt deze cursus zich op moderne (17^e tot 19^e eeuw) en hedendaagse (20ste en 21ste eeuw) denkers. In het eerste dagdeel komen de denkbeelden van *Rousseau, Hume en Kant* aan de orde: hoe zien zij de mens en hoe kan de mens volgens hen gelukkig worden. Tijdens het tweede dagdeel bespreken we de visie op deze vragen van *Schopenhauer, Darwin, Nietzsche en Freud*. In dagdeel drie staan *Marx, Heidegger, Kierkegaard* en *Sartre* centraal. Tijdens het laatste dagdeel richten we ons op de geluks-ideeën van *Foucault, Bieri en Han*.

Rousseau's visie op de mens is zeer pessimistisch. Eigenlijk draait hij het schema van Aristoteles om. Waar Aristoteles dacht dat opvoeding, scholing en cultuur mensen tot bloei kon brengen, vindt Rousseau dat de cultuur de mens van zichzelf vervreemdt. Rousseau's ideeën vinden een gewillig oor bij Kant, die vindt dat de mens uit 'krom hout' gesneden is. Zijn ethiek richt zich daarom niet op het realiseren van geluk, maar vooral op de plichten die we volgens hem jegens andere zouden moeten hebben. Gelukkig worden is voor Kant bijzaak – het gaat er volgens hem vooral om om het geluk waardig te zijn.

Dit pessimisme zet door in de 19^e eeuw. Schopenhauer is daarnaast de eerste filosoof die God buitenspel zit. Zijn atheïstische filosofie is van grote invloed op Nietzsche, die God doodverklaart, maar tegelijkertijd ook bang is dat deze daad zal resulteren in het nihilisme: het idee dat uiteindelijk niets waar, goed of schoon is. De dreun die Nietzsche daarmee uitdeelt is tot op de dag van vandaag voelbaar. Hoe kunnen we een goed leven realiseren, als er geen normen meer zijn om ons richting te geven?

Tijdens de tweede dag bespreken we een aantal antwoorden op deze vraag. Sartre zet, vlak na de tweede wereldoorlog, de mens op de plaats van God. Wij mensen zijn radicaal vrij, maar daarom ook radicaal verantwoordelijk voor wat we doen en wie wij zijn. Het authenticiteitsideaal (je moet in je handelen tot uitdrukking brengen wie je bent) wordt door Sartre niet uitgevonden (Kierkegaard is een belangrijke voorloper), maar wel centraal gesteld. Een andere belangrijke denker voor Sartre is Marx, die stelde dat filosofen eens moeten ophouden om de wereld te proberen te begrijpen. Het komt erop aan haar te veranderen.

Nietzsche is ook een belangrijke invloed geweest op het denken van Foucault, die in zijn levenskunst-filosofie ook weer teruggrijpt op de antieke denkers. Waarom kunnen we van ons leven geen kunstwerk maken?, vraagt hij zich af. En, als dat kan, hoe doe je dat dan? Foucault heeft zijn cyclus over levenskunst niet af kunnen maken, maar zijn denken is zeer invloedrijk gebleken, ook voor hedendaagse filosofen als Byung Chul Han, die meent dat wij onze eigen slavendrijvers zijn geworden, met alle nadelige gevolgen voor ons geluk van dien.

Menno de Bree is een zeer ervaren docent, die het medische werkveld uitstekend kent. Hij neemt u in deze cursus vakkundig aan de hand om u te leren hoe u zich door de wijze woorden van filosofen door de eeuwen heen in uw leven en werk als arts kunt laten inspireren. De cursus is daarom voor alle medici toegankelijk en interessant: zowel voor hen die zich al eens in filosofie verdiepten, als voor artsen die er voor het eerst mee kennismaken.

Het programma

Dag 1

09:30 Opener en welkom,

09:30 **Achtergrond: essentialisme, teleologie, rationaliteit, Christendom en antropocentrisme**

Onze geestelijke voorvader, de westerse, Christelijke mens, heeft zich altijd ingebed gevoeld in een zinvol geordende werkelijkheid, waarin hij een speciale, door God toegekende plek mocht bezetten. Deze ordening is volgens Aristoteles het fundament van het menselijk geluk.

11:00 Pauze

11:30 **Narcistische krenkingen: Copernicus, Darwin en Freud**

De 'natuurlijke', goddelijke orde bleek toch niet zo vanzelfsprekend te zijn. Copernicus rekent af met het idee dat de dode natuur een doel kent, Darwin met het idee dat de

ontwikkeling van de levende natuur doelgericht verloopt. Freud ondermijnt het idee dat de mens een door rede geregeerd wezen kan zijn.

13:00 Lunch

14:00 **Schopenhauer en Nietzsche: de terugtrekking uit de wereld**

Schopenhauer is de eerste Westerse filosoof na Socrates die meent, nog voor Darwin en Freud, dat er uiteindelijk geen orde achter de chaos schuilgaat. De mens is niet gemaakt voor geluk – de enige manier waarop we de chaos kunnen overleven is door ons terug te trekken. Nietzsche doordenkt hiervan de consequenties en probeert uit de greep van het (christelijke en Schopenhaueriaanse) nihilisme te blijven. Zijn 'oplossing': word wie je bent en omarm je lot.

15:15 Pauze

15:45 **Schopenhauer en Nietzsche (vervolg)**

16:45 Evaluatie, vooruitblik dag 2

17:00 Einde dag 1

Dag 2

09:00 Opening, samenvatting dag 1

09:30 **Authenticiteit en existentialisme: Jean Jacques Rousseau, Søren Kierkegaard en Jean Paul Sartre**

Nietzsches idee dat je moet worden wie je bent is onder meer beïnvloed door de Romantiek, en dan met name door het werk van Rousseau, die niet de algemene geldigheid van de rede, maar het gevoel centraal stelt. Niet het verstand, maar het hart wijst de juiste weg. Authenticiteit wordt daarmee een centrale ethische notie, welke centraal komt te staan binnen het existentialisme van Kierkegaard en Sartre.

10:30 Pauze

11:00 **Existentialisme (vervolg)**

12:30 Lunch

13:30 **Pessimisme en absurditeit: Albert Camus, Foucault en Buyn-Chul Han**

Het belang van Nietzsche voor de 20ste en 21ste eeuw is moeilijk te onderschatten. Maar met Nietzsche blijft ook het pessimisme van Schopenhauer een ondertoon, zien we in het werk van hedendaagse filosofen als Camus, Foucault en Han.

15:15 Pauze

15:45 **Aristoteliaanse kritiek: Charles Taylor en Martha Nussbaum**

Wat te denken van deze vormen van hedendaagse levenskunst? Als afsluiting bespreken we de kritiek van Taylor en Nussbaum. Taylor waarschuwt tegen de al te individuele opzet van de mens als zelfbouw-pakket. Nussbaum pleit in dat kader ook voor een herwaardering van de ethiek van Aristoteles.

17:00 Evaluatie en afsluiting

Werkvormen

- Interactief seminar / onderwijsleergesprek / plenaire discussie
- Individueel of groepsgewijs filosofische literatuur doornemen en/of bespreken

Leerdoelen

- Basiskennis moderne filosofie met als uitgangspunt relaties en het goede leven
- Introductie in de filosofische manier van denken
- Introductie toepasbaarheid van filosofie in het dagelijks leven als medicus
- Introductie in vaardigheden om in het dagelijks leven als medicus practicus en bij ethische kwesties die u tegenkomt in uw werk als arts, om uw eigen gedrag en dat van uw collega's beter te duiden en ermee om te gaan.
- Basiskennis van diverse filosofische argumentatievaardigheden in medische context

Competenties (CANMEDS)

6. Organisatie   6:1. De arts organiseert het werk naar een balans in patiëntenzorg en persoonlijke ontwikkeling
7. Professionaliteit   7:2. De specialist vertoont adequaat persoonlijk en interpersoonlijk professioneel gedrag
7:4. De specialist oefent de geneeskunde uit naar de gebruikelijke ethische normen van het beroep

Suggesties voor te gebruiken literatuur

- Gebroeders Meester (2005), Meesters in de Filosofie. Amsterdam: Veen
- Robert Solomon (2001), Filosofie. Het Plezier van het Denken. Rotterdam: Lemniscaat

Primaire literatuur

- Hannah Arendt (1998), The human condition

- Aristoteles: Ethica Nicomachea, div. uitgaven
- Peter Bieri (2012), Hoe willen wij leven? Utrecht: wereldbibliotheek
- Alain de Botton (2001) Statusangst
- Bijbel, div uitgaven
- Rene Descartes (1637), Discours de la Methode, div. uitgaven.
- Epicurus (2005) De Grondbeginselen van het Goede Leven. Amsterdam: Bert Bakker
- Sigmund Freud (1921) Massenpsychologie und Ich-Analyze, div. uitgaven.
- Immanuel Kant (1785), Grundlegung der Metaphysik der Sitten, div uitgaven
- John Stuart Mill (1869), On Liberty, div. Uitgaven
- Friedrich Nietzsche(1887), Genealogie der Moral, div. uitgaven.
- Plato, Politeia, div. uitgaven.
- Henk Sissing (Red) (2015), 3000 jaar denkers over onderwijs. Amsterdam: Boom
- Peter Sloterdijk (2015), Je moet je leven veranderen. Amsterdam: Boom

Docent

Menno de Bree (1974) studeerde filosofie en werkte als filosoof achtereenvolgens bij Heineken en Nyenrode. Sinds 2003 is hij verbonden aan het Universitair Medisch Centrum Groningen (UMCG) als docent medische ethiek en filosofie.

Hij geeft o.a. les aan medisch studenten, artsen en specialisten in opleiding. Hij verzorgt daarnaast filosofische lezingen en workshops voor o.a. medisch professionals. Sinds 2016 is hij tevens docent aan the School of Life Amsterdam.